

Slaga, tko reče, da smo lovor-grana,
Melem na rani, dúga u oblaku:
Mi porod jesmo vuka i arslana!

Prvih 50 strani so zavzeli Banovi. Prihod s Karpatov pod Bihač: za lepšo usodo plemena daruje najstarejši župan bogu Vidu kri in dušo. Ljudomilost zavojateljev. Častne borbe za svobodo proti Avarom in Frankom, pobeде Ljudevita Posavskega. V „pomorskih zmajih“ sledimo zmagodobitnim bojem zoper Benečane, turobnim zvokom „Galijotove pesmi“ in ganljivim „Pod palubom“.

Ostali oddelek se zove Kraljevi. Od Tomislava preko trojice Kriesimirov in dvojice Stejeponov se vrsté v pestrem kaleidoskopu Pribina-morilec kralja deteta, zmajič Držislav, oholi Surinja, nesrečni Slavič in Svačić, Zvonimir. Prvenstvo bi si usodil priznati ciklu o Petru Kriesimiru Velikem, o katerem stoji, da je „Orao prema suncu na istoku sijedi orač. Sievala mu brada, a zvezda sjala u starčkem oku“. Častiti kralj si je dovolil takele besede o kmetu:

Žulj vazda bješe od rane časnji;
Pošteni znoj je od krvi svetiji.
U krvi sablja rdja, a plug sveti
Što više brazdi, to se više svietli.

Zaključek tvori „Zvonimirova ladja“ — simbol Hrvatske. Osemstoto leto teče, kar „Snažno o nju udaraju vjetar, talas i oluje. Slomila se, prignula se: na piesku je — al' još tu je!“

A. Debeljak.

Milčinović Adela, Bez sreće. Drama u tri čina. Nagradjeno iz zaklade Dušana Kotura. Izdala Matica Hrvatska. U Zagrebu 1912. 8°. 112 str.

Milčinovića, mož in žena, imata v hrvatski književnosti prav dober sloves. Oba sta moderna črtičarja, novelistista in tudi dramatika. Adeline spise prištevajo med boljšo beletrijo hrvatsko poslednjih desetih let. Ima individualen slog, živ, bogat jezik, pripoveduje temperamentno in zna predstavljati resnične ljudi z realistično plastiko. Smela je v izberí snovi in v izražanju je večkrat prav nežensko odvažna. Te vrline kaže tudi v svoji najnovejši drami „Bez sreće“. Zajeta je ta drama iz slavonskega kmetiškega življenja in podana v slikanju miljéja in z uporabo krajevnega dialekta naravnost naturalistično. Ko je rajni Janez Trdina v starem „Slovanu“ opisoval npravstvene razmere slavonskega ženstva, tedaj je završalo med Slovenci od ogorčenja, da se drzne pisatelj razkrivati toli nage podlosti med Hrvati. Prav tiste rakrane, ki so ostale v Slavoniji še iz dobe Vojaške granice, pa je sedaj gospa Milčinovićeva prav drastično — dramatizirala. Iz njene drame zvemo, da Slavonci kradejo in tihotapijo drva, podkupujejo logarje, pijo rakijo, zanemarjajo posestva in rajši žgo apno ter ga vozijo čez Savo v Bosno prodajat. Tamkaj skupiček zapijejo in zabijejo z vlačugami. Slavonski fantje in dekleta se ob polnem luninem svitu brez srama objemajo po vrtovih ter se klatijo krohotaje po ulicah — po dve dekleti z enim fantom — za tamburaši. Zakonski možje imajo intimnosti z dekleti, zakonske žene in dekleta pa z zakonci in samci obenem. Med njimi vlada torej mnogoženstvo in mnogomoštvo; a ta razbrzdana poltnost slavi svoje orgije coram publico, ne da bi se — vsaj po izpričevalu avtorice — nad tem kdo res ogorčeval. Zdi se mi, kakor bi čital inačico Zolovega romana „Matí zemlja“, Tolstega „Moč teme“ in Schönerrove „Zemlje“. Motivi, vodilna misel, občutje imajo v teh treh z dramo „Bez sreće“ mnogo skladnega. Zemlja! Zanjó vse! Seveda, tiste težke sile, grandioznosti in pristnosti nima Milčinovićeva. Dejanje njene drame se godi v slavonskem selu

blizu Broda na Savi. Mile, mlad, krepak Ličan, je hlapec v hiši Tome. Hlapec Mile dela z vso vnemo za hišo, gospodar Toma pa popija, lenari, žge apno ter zalezuje lahkovestna dekleta in zlasti vlačugarsko lepotico Mando. Dvoje otrok ima Toma in že drugo, mlado ženo, Franjko. Ta se kajpak dolgočasi poleg takega moža; zaljubi se v vrlega hlapca Mileta in se mu strastno udaja. A Mile se peča hkratu tudi z lepo Mando. Tako žive torej v kvartetu križema: hlapec z gospodinjo Franjko in z Mando, — gospodar z ženo in tudi z Mando. Ko se Mile za nekaj časa odtegne Mandi ter se posveča le Franjki, odškoduje se užaljena Manda z drugimi agilnimi fanti in hlapci. Vrli obletovalec Mile pa je že naveličan hlapčevati in ubijati se za druge; samosvoj hoče postati, gospodar v lastni hiši in na lastnem svetu hoče biti. Mile gre torej, izseka par desk iz mostu čez reko, in — pijanec Toma se na povratku z Broda z vozom vred prevrne z mostu v vodo in utone. Hlapec Mile je torej gospodarja Tomo pognal v smrt, da bi mu otel hišo, posestvo in ženo, ki je že itak njegova ljubica. Toda Mile se čuti povsem v pravici in se niti ne zaveda svojega zločinstva. Odrinil je — pravi — le kamen izpod pluga, ubil črva, ki je podgrizeval zdravo deblo. „Zemlju sam htio spasiti, zemlju i ovu snagu, što počiva u ovim mojim žuljevitim rukama. A on (Toma) je ležao na njoj poput teška i crna oblaka, punoga svakoga zla, pritiskao ju, prietio uništenjem. I ja da sam ubojica?! Zar ima na mojim rukama njegove krvi? . . . Nigda, nigda me nije ma samo časak grizla savjest za taj čin . . . Ja sam odbranio ovu grudu od propasti . . . Samo malo sreće sam htio za se i za ovu zlatnu zemlju, za ovu snagu, što počiva u mojim mišicama i što se lomi na tudjem i za tudjega . . .“ Franjka, vesela vdova, niti ne slutí, da je ljubimec Mile morilec moža Tome, — toda Manda, zanemarjena Miletova ljubica, ga je slučajno videla, ko je sekal mostnice. Baš objema vdova Franjka svojega Mileta tik Tomovega mrtvaškega odra, pa pride Manda in vpričo mrtveca ter brez srama pozove Mileta s seboj . . . Ljubiti sme poslej samo njo, sicer —! Mile se odtrga od Franjke in gre za Mando. Zdaj zopet ljubi obe ter vara drugo z drugo. Toda Franjka že tretji mesec po moževi smrti — čudno nenadejano! — zanosi. Mile si je včasih želel tega, a zdaj — čudak! — se je premislil in silí Franjko, naj plod — odpravi. Sam poišče v odpravljanju zarodkov strokovnjaško, izvedeno babo, jo pouči in pošlje ponoči k Franjki. Ta pa — nenavadna Slavonka! — noče o zločinu ničesar slišati, saj se celo veseli dolgo zaželjenega materinstva. Poročiti se hoče z Miletom in končno biti srečna. Mile pa se boji, da bi jima prezgodnji porod pri oblasti škodoval. Toma je namreč ostavil dva otroka (6—10 let) svoje prve žene, ki sta zdaj prava dediča očetovega imetka. Mileta tudi skrbi, ker pride v vas sodnik, da preišče vzrok Tomove nasilne smrti. Baš žge Mile apno v visoki peči vznož grička. Tu zaloti ljubosumna hotnica Manda Mileta z vdovico. Besna jima pove, da je ona sama pozvala sodnika, ker hoče Franjko uničiti. Povsem nelogično misli Manda, da se s tem iznebi Franjke in da si docela osvoji Mileta, ki je bil po njenem mnenju od Franjke zapeljan in nahujskan. Franjka, ki je brezčasno varala živega moža ter se vpričo mrtvega Tome objemala z Miletom, postane v tem hipu nenadoma senzitivna in — omedli. Mile pa plane divji na Mando ter jo po dolgi borbi vrže v žrelo peči. Naglo zopet osveščena Franjka objame kolena dvojnega morilca Mileta in zajavkne: „Mile, srečo, u što li nas metnu!“ — Mile „zarida, kao da mu srce puče“ — in zastor pade. Uboj, umor, zavajanje k zamoritvi zarodka, nekaj prešestev in vlačugarstva, tatvina in več drugih lopovščin, — dovolj za tri akte izpod ženskega peresa. Etičnega zrna in estetične vsebine v tej drami ni najti, a tudi dramatične cene nima

dosti. Akcije je bore malo, dolgovезne dialoge pa zaključuje koncem vsakega akta teatralen efekt. Koncem I. akta nosi morilec Mile truplo svoje žrtve z voza v hišo ter govori pri tem z gnusom: „Fej! Kako se je nažrl, kakor prasè!“ — hkratu pa vodi starka za mrtvecem njegovi sirotki in vzdihuje: „Ubožčka, glejta vajin ata!“... Vse objemanje prešestnikov in vsa borba vlačugarskih tekmic se vrši in zaključí v II. aktu poleg mrtvaškega odra in goreče sveče. Mile se iztrga iz objetja vdovice, zbeži za ljubico in jo obenem zmerja, vdovica pa klone in zajeca... Neskončno banalni Knallefekt“ III. akta sem že omenil. Za vse to dejanje je potrebovala avtorica celih 23 oseb. Ekonomična torej ni. Da pa zna pisati realističen jezik, živahen slog in plastično risati značaje in milje, je gotovo. Škoda le, da ne posije v vso to črno noč niti en žarek in da ni v vsem tem blatu niti enega čednega prostorčka. Celó v Zolovi „Materi zemlji“ in Tolstega „Moči teme“ nahajamo več pravične razdelitve med senco in lučjo. Ne da bi hotel zmanjševati literarni ugled nadarjene pisateljice, drznem se izreči uverenje, da bi znala poleg tukaj dramatiziranih lastnosti in dejanj najti v hrvatski Slavoniji tudi dokaj drugih simpatičnih karakteristik. Potem bodo njene drame simpatičnejše in na odrih ne — brez sreče.

Fr. Govekar.

Branislav Nušić, Priče. U Zagrebu 1912. Izdala Matica Hrvatska. 8°. 120 str.

„Branislav Gj. Nušić je najplodniji i najpopularniji savremeni srpski književnik... Toj lakoći, toj plodnosti nema dosele para u zajedničkoj našoj književnosti, pa kada se zna, da je taj blagoslovljeni radnik čovjek kafanski i društveni, da voli vino kao Katon Stariji, časkanje kao Sokrat, da se kao rodjeni epikurejac ne odriče ničega, dolazi se do zaključka, da odista ima ljudi, što stvaraju bujnom lakoćom prirode, radeći i koristeći već samim tim, što živu, pa rade najviše onda, kada ne rade“... S temi paradoksnimi besedami nam je predstavil A. G. Matoš, znameniti hrvatski kritik in esejist, v svojem aforistično pisanem in z iskrenim, prijateljskim čutom prožetem „Listiću o feljtonu“, ki stoji na čelu imenovane zbirke, pisatelja in človeka Nušića. — Nušić je v prvi vrsti komediograf, Matica Hrvatska pa ga nam prikazuje kot feljtonista-improvizatorja in ne nudi s tem „samo sliku literarnog srpskog novinarstva, ne daje samo feljtona kao sasvim novu literarnu vrstu u našoj književnosti, ... već nudja sliku savremenog društva, savremenih prilika i savremenog prosječnog duha u bratskoj Srbiji, i to ne u Srbiji namještenoj, već u Srbiji intimnoj, domaćoj, u gaćama i košulji, u Beogradu u negližeju“... V resnici krije ta drobní zbornik v sebi več, mnogo več, nego samo zbirko neznatnih, plitvih feljtonov, nerodnih zmašil in banalnih neokusnosti, ki se zlasti tako bujno razcvetajo v podlistkih našega časopisja. Te „Priče“ se umetniški plod hipne improvizacije, vedri utrinki, lahkotne, duhovite koserije. Skeptična vedrost in komičnost je njih osnovna črta, dasi je tudi jim forma tupaťam resna. Ne stavijo na čitatelja nikakih težkih zahtev, ne utrujajo s tendencioznostjo ali širokopoteznim siikanjem duševnih razpoloženj, marveč edinole zabavajo s svojim prijetnim, naglim pripovedovanjem. In vzlic vsemu nosijo na sebi eminentno literarno potezo. Opozarjam izrecno na črtici „Nezvani tutor“ in „Pokojni Serafim Popović“ — črtici, komponirani v žanru kakega M. Twaina in obdelani z vso umetniško silo kakega Čehova. Tudi originalna sličica „Dve koncertne tačke“, ki se odlikuje po izbornó pogojeni situačni komiki, prav nič ne zaostaja za sličnimi stvarmi Marka Twaina. Pristni francoski esprit diha iz koserije „Avtobiografija“. Lahkokrvne satirice so „Moje bistro dete“, zafrkacija pedagoga-teoretika, „Palilulski Miloš Veliki“ in „Dramski pisac“, komične brez tragično-